

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗРІЗНЕННЯ «НОРМИ» І «ПОМИЛКИ» У ТЕКСТАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ Стаття присвячена актуальним питанням культури мови у засобах масової інформації. Зосереджено увагу на критеріях розрізнення «норми» і «помилки» у друкованих текстах ЗМІ. Проаналізовано навмисні і ненавмисні відхилення від мовних норм у газетах півдня України. Ключові слова: мовна норма, стилістична норма, комунікативна норма, навмисне відхилення, ненавмисне. The article is devoted to topical issues of language in culture media. The emphasis on the criteria of distinction between "normal" and "mistakes" in printed media texts. Analysis of intentional and unintentional deviation from the norms of language newspaper south of Ukraine. Key words: linguistic norm stylistic norm, communicative norm intentional deviation, unintentional.

Актуальність дослідження. Пріоритетним завданням кожного журналіста є створення якісного друкованого чи усного продукту. Саме тексти ЗМІ є найбільш доступними масовій аудиторії, вони здатні впливати, формувати світогляд, культурні уявлення й уподобання аудиторії. Останнім часом усе більше уваги вітчизняні і зарубіжні дослідники приділяють проблемі культури мови мас-медіа (М. Пентиліук, О. Пономарів, В. Різун, С. Сметаніна, О. Стишов, Г. Шаповалова, Н. Шумарова, М. Яцимірська та багато інших). Спостереження за друкованими текстами періодики півдня України (Херсонщини та Миколаївщини) дозволяє говорити про значну кількість мовностилістичних недоліків у них. Практикуючі журналісти повинні пам'ятати, що саме їх мова є прикладом і взірцем для переважної більшості читачів, особливо у невеликих містах, тому вони повинні дбати про власну культуру мовлення, дотримуватися норм української мови і цим бути прикладом для своєї аудиторії. Мовна норма, за визначенням, запропонованим О. Пономаревим, – «це сукупність загально визнаних мовних засобів, що вважаються правильними та зразковими на певному історичному етапі. Одним із показників досконалості кожної літературної мови є сталість норм. ... Нормативність мови виявляється на рівні орфоєпії, акцентуації, лексики, морфології, синтаксису, фразеології, стилістики» [2, с. 19-20]. М. Пентиліук мовну норму тлумачить вужче, як «звук, сполучення звуків, морфема, значення слова чи фразеологізму, форма слова, словосполучення і речення, що сприймається як зразок» [3, с. 15]. Мовна норма виявляється на різних її рівнях. О. Пономарів виділяє орфоєпічні, акцентуаційні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, фразеологічні і стилістичні норми [2, с. 20]. У свою чергу, російська дослідниця С. Сметаніна, з позиції культури мови, виділяє три більш загальні групи норм: мовні, стилістичні й комунікативні [4, с. 287-288]. Мовна норма реалізується через мовну систему, тобто мовні одиниці, що прийняті як зразкові або ті, яким віддається перевага у певний час мовною спільнотою. Стилiстичні норми пов'язані з текстом і базуються на його функціональностилістичній і жанровій

належності. Комунікативні норми передбачають відповідність процесу комунікації ситуації спілкування, цінностям, стандартам тієї чи тієї культури. «Комунікативні норми включають мовні, стилістичні, етичні, правові норми і деякі моральні імперативи» [Там само]. Відповідно до вище названих норм класифікують і типи помилок: мовні помилки, в основу яких покладено порушення мовних норм, стилістичні помилки, пов'язані з порушенням стилістичних норм організації тексту, і комунікативні помилки, як недотримання (порушення) правил спілкування. Традиційно при підготовці матеріалу до друку одним із важливих завдань видання є упорядкування тексту відповідно до мовних норм сучасної української мови, усунення мовних помилок. Але останнім часом ситуація змінилася. Це пояснюється зміною умов функціонування медіа-тексту і появою нової поетики, що передбачає інший підхід до оцінки правильності під час редагування, відповідно до сучасних завдань процесу комунікації. Кожен медіа-текст повинен бути семантично, синтаксично і прагматично адекватним, тобто об'єктивно відтворювати дійсність, мати правильну структурно-композиційну організацію, а також нести інформативну цінність для своєї аудиторії. Сьогодні збереження грамотної мовної структури публікації відходить (сподіваємося, тимчасово) на другий план, поступаючись місцем ознакам функціональним, тому стає актуальною оцінка медіа-тексту не лише з боку мовних норм, але й стилістичних і комунікативних. На нашу думку, саме орієнтація на оцінку текстів друкованих видань з позиції стилістичних і комунікативних норм допоможе у налагодженні балансу між естетичними, етичними і мовними нормами. Під час підготовки тексту до публікації майстерність редактора виявляється у вмінні відрізнити навмисне відхилення від норми від ненавмисного. До навмисного відхилення від норми автори вдаються з метою підвищення виразності й зображальності тексту. Ненавмисні відхилення, навпаки, знижують ефективність процесу комунікації. Зазвичай їх поділяють на обмовки (в усній формі мови), друкарські огріхи і помилки. До обмовок призводить багато лінгвальних й екстралінгвальних чинників, а саме, це схожість мовних одиниць, певний психофізичний стан особистості, нашарування підсвідомого у сфері мовної об'єктивації, неусвідомлюваний суб'єктом вплив на його мову масового узусу [5, с. 253]. До друкарських огріхів відносять пропуск або перестановку букв у середині слова, зайві знаки, пропуск цілого слова, тире замість дефіса або навпаки, дефіс у середині слова, відсутність абзацного відступу і його поява там, де текст друкується цілісно. Вони виникають унаслідок неувважності, або технічного викривлення набору [4, с. 294]. Наведемо декілька прикладів такого зразка: «Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було підано (необхідно піддано – прим. автора) адміністративному стягненню за одне з правопорушень» [Ч 8 жовтня 2003 р., с. 3], «На сесії одноголосно затвердили кандидатури, висунуті на присвоєння звань «Почесний громадянин міста Складовськ (необхідно сесії, Скадовськ – прим. автора)» [Ч 1 жовтня 2004 р., с. 2], «А ось крісло Катерини зникло ще під (треба під час – прим. автора) передачі його нам від музею» [НД 25 травня 2006 р., с. 4], «– Ми сюди прийшли не для того, що (треба щоб – прим. автора) звільняти одних чиновників і обирати інших, – наголосив Сергій Рибалко» [НД 11 травня 2006 р., с. 3]. Від друкарських огріхів слід відрізняти помилки, пов'язані з незнанням правил граматики і пунктуації. Помилки такого зразка часто призводять до викривлення повідомлюваної інформації: «У фіналі ж за омріяне «золото» сперечалися ФК «Варварівка» і «Агросвіт» [РП 4 листопада 2006 р., с. 2]. У наведеному реченні лексема «сперечалися» вносить певну неясність: футболісти сперечалися за перемогу фізично чи словесно доводили свою перемогу, тому ми вважаємо краще замінити цю лексему на «змагалися» (одне зі

значень – «намагатися перемогти когось у чомусь; боротися» [1, Т.1, с. 766]), яка більш притаманна до опису спортивних подій. Неточність передачі «внутрішнього мовлення» у «зовнішнє», непродуманість повідомлення, низький рівень комунікативної компетенції журналіста, а також

ЛІНГВІСТИКА. Випуск XXII

120

невмотивоване використання лексики обмеженого вживання пов'язане з ненавмисними помилками. Відхилень від норм у сучасному медіа-тексті, котрий зорієнтовано на подолання мовних стандартів, занадто багато. Кожне мовне відхилення має перевірятися. У ході такої перевірки слід з'ясувати навмисне воно – «запрограмоване», пов'язане з формуванням смислу, чи ненавмисне, тобто є демонстрацією журналістом своєї розкутості, яка є наслідком низької мовної культури, незнанням мовних норм. Ненавмисні відхилення від системи стилістичних, комунікативних і мовних норм слід уважати дефектом, котрий необхідно виправити.

ЛІТЕРАТУРА 1. Новий тлумачний словник української мови 42000 слів: У 4-х томах / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : вид. Аконіт, 1998. 2. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підручник / О. Д. Пономарів. – [3-є вид., перероб. та допов.]. – Тернопіль. : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с. 3. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика: пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М. І. Пентиліук. – К. : Вежа, 1994. – 240 с. 4. Сметанина С. И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века): Научное издание / С. И. Сметанина. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 383 с. 5. Философия / Под. ред. проф. Н. И. Жукова. – 5-е изд., испр. и доп. – Минск : НТЦ «АПИ», 2000. – 352 с.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

НД – газета «Новий день» РП – газета «Рідне Прибужжя» Ч – газета «Чорноморець»